

BOSILJKA JANJATOVIĆ, POLITIKA HSS PREMA RADNIČKOJ KLASI HRVATSKI RADNIČKI SAVEZ 1921—1941. GODINE

Centar za kulturnu djelatnost — Institut za historiju radničkog pokreta
Hrvatske, Zagreb 1983.

U uvodu Bosiljka Janjatović piše da je zadaća njene knjige »da prikaže razvojnu liniju politike Hrvatske (republikanske) seljačke stranke prema radničkoj klasi u vremenu kad je instrument te politike bio Hrvatski radnički savez (HRS).« (str. 9).

Ova knjiga je, međutim, kako je u predgovoru konstatirala B. Janjatović, »izmijenjen i ponešto dopunjen tekst doktorske disertacije s naslovom »Hrvatski radnički savez 1935—1941.« (str. 7). Dodatni rad na tekstu te radnje opravdava proširivanje naslova knjige na razdoblje od 1921. (1922) do 1929. (odn. 1935), ali kako se vidi iz korištenih izvora i literature, kao i strukture knjige, autorica obrađuje samo program i djelatnost HRS, a ne program i djelatnost same H(R)SS u odnosu prema radničkoj klasi. Iz daljnjeg teksta očito je da djelatnost HRS nije, posebno u periodu do 1929, potpuno pod kontrolom H(R)SS, a program HRS i H(R)SS za radnike autorica uopće ne uspoređuje, nego pretpostavlja da su ti programi istovjetni na temelju činjenice da se u programskim člancima »Hrvatskog radnika« (»HR«) pleđira za suradnju sa seljaštvom i H(R)SS, te na osnovu povezanosti vodstva HRS s vodstvom H(R)SS. Zato osnovna tema njene knjige odgovara podnaslovu, a ne naslovu knjige.

U uvodnom dijelu knjige B. Janjatović navodi razloge koji su, po njenom mišljenju, naveli H(R)SS da se počne baviti radničkim problemima. Ti su razlozi kao npr. da oko svoje politike okupi i radničku klasu i drugo, da se suprotstavi utjecaju komunista i revolucionarnog radničkog pokreta. Ona se poziva i na moj rad »O osnovnim obilježjima 'seljačke države' u ideologiji Antuna i Stjepana Radića«, u kome pišem da je pojačan interes H(R)SS za radničku klasu nastao i zbog toga što su radnička klasa i radnički pokret u toku i nakon I svj. rata postali značajan faktor u društvu, zato što je komunistički pokret mogao tokom vremena razgraditi i sam seljački pokret. Autorica uz to smatra posebno važnim utjecaj rezultata općinskih i skupštinskih izbora 1920. godine na kojima je seljačka stranka, i pored velikog broja dobivenih glasova, u gradovima dobila malo glasova. Pored toga, stvaranje »Hrvatskog bloka« u koji je ušla i pravaška stranka i »Hrvatski radnički savez«, koji je osnovan pod njenim utjecajem, pružilo je HRSS mogućnost da sama stekne utjecaj u tom Savezu. Pišući o početku djelovanja HRSS na HRS au-

torica, međutim, nigdje ne spominje da je H(P-R)SS, iako 'seljačka' stranka, i ranije, točnije od početka svog djelovanja pokazivala zanimanje za interese drugih slojeva naroda, prije svega 'puka' zbog čega se nazvala 'pučkom', ali i za interese radnika (usp. moj rad: Mjesto i uloga radničke klase u društvu (do 1918), Radovi OHP br. 15, Zagreb 1982, str. 131—162.). To je bilo važno spomenuti da se vidi da je interes seljačke stranke za radnike bio i dio njenog programskog, pa i ideološkog karaktera, a ne samo trenutna taktika. Svakako je, međutim, činjenica da su se shvaćanja o mjestu i ulozi radničke klase u društvu mijenjala ovisno o prilikama. Tako su A. i S. Radić prije I svj. rata smatrali da se radnici trebaju sami organizirati i da su se već organizirali i prije seljaka. Oni su svoju djelatnost usmjerili na organiziranje seljaštva, koje je po njihovu mišljenju bilo ne samo najbrojniji nego i najvažniji sloj društva, a radnici su priznavali pravo da se sami organiziraju i podržavali ih u njihovoj borbi za poboljšanje njihova gospodarskog i socijalnog položaja. U toku I svj. rata S. Radić je vidio da se shvaćanja i zahtjevi i radnika i seljaka radikaliziraju i da se oni nakon rata neće htjeti pomiriti s istim sistemom izrabljivanja kakav je postojao prije rata. Tako je u »Domu«, još prije oktobarske revolucije, prognozirao da će u Evropi nakon rata u agrarnim državama nužno na vlast doći seljaci, a u industrijskim radnici (»Dom« br. 19/1917. Zagreb), a dva broja kasnije zalagao se za savez seljaka i radnika u Hrvatskoj, po ugledu na savez koji je u Rusiji pokušao organizirati Kerenski. S. odobranjem je dočekao i oktobarsku revoluciju (doduše ne samo zbog socijalnih nego i zbog nacionalnih razloga, a treba imati u vidu da na nju gleda kao na nužno radničko-seljačku, odn. seljačko-radničku revoluciju, obzirom na većinu stanovnika Rusije). Nakon I sv. rata H(R)SS je već prije općinskih izbora 1920. radikalizirala svoja shvaćanja i zahtjeve. U prvom broju »Slobodnog doma« od 13. III 1920. (tiskana odmah nakon izlaska S. Radića iz zatvora, koji je u zatvoru bio od 25. III 1919. do 27. II 1920, a za to vrijeme bio je zabranjen i »Dom«) objavljeni su »Stari i novi temelji HPSS« u kojima se razmatraju osnovna načela stranke u novim uvjetima i pozivaju se članovi stranke da na njih daju svoje primjedbe radi definiranja novog programa. U tom se tekstu za radnike traži »podpuno radničko pravo«: preko zadruga radnici trebaju postati vlasnici tvornica, a svakoj obitelji radnika treba osigurati dom s nešto zemlje, da žena i djeca ne moraju raditi u tvornici. 29. IX 1920, kada je S. Radić opet bio u zatvoru (od 22. III do 28. XI 1920), »Sl. dom« objavljuje »Skraćeni program HPSS« u kome o radništvu piše: »preuzeće svih tvornica po stručnjacima (poslovođama i inženirima) i radnicima (koji) svojim radom uz državnu pomoć postaju jedini vlasnici (suvlasnici) svih tvorničkih poduzeća.« U to se vrijeme u »Sl. domu« vodi polemika s komunistima o radničkom pitanju (br. 7, 10, 21/1920. i br. 6/1921.). Iz svega toga očito je da se interes H(P-R)SS za radništvo razvijao postupno u okviru njenog općedemokratskog programa kojim su zastupani prije svega interesi 'puka' nasuprot 'gospodi' odn. kako se nakon rata pisalo radnog naroda (usp.: B. Boban, Shvaćanja A. i S. Radića o mjestu i ulozi seljaštva u gospodarskom, društvenom i političkom životu, Radovi br. 12, Zagreb 1979. str. 280—289.). Taj se interes nakon rata, iz razloga koje je navela autorica, pretvorio u nastojanje da se stekne utjecaj nad HRS-om, radničkom organizacijom nastalom pod utjecajem pravaša, u nastojanju do sada, kad je HRSS postala najjača stranka u Hrvatskoj, oko sebe okupi, pored seljaštva, i druge slojeve naroda.

U dijelu knjige pod naslovom »Uvjeti nastanka i razvoja politike HSS-a prema radništvu«, autorica piše o razvoju društveno-ekonomskih prilika i političke situacije u Kraljevini SHS, odn. Jugoslaviji od 1921. do 1941. god., kao i o osnovnim crtama politike H(R)SS u tom periodu. Taj je dio pisan na temelju literature.

U drugom dijelu knjige pod naslovom »Stvaranje instrumenta politike HSS-a u radništvu« opisan je u tri glave nastanak i organizacioni razvoj HRS-a. Prema karakteristikama razvoja i odnosa prema H(R)SS B. Janjatić dijeli razvoj HRS-a na više faza i podfaza: od 1921—1929, s podfazama od 1921. do 1924 (1925), i od 1925—1929; i od 1929 (1935) do 1941. god. s podfazama od 1935—1937. i od 1937—1941. ili od 1935—1939. i od 1939—1941. godine. U prvoj podfazi od 1921—1924(5). godine HRS je samostalna sindikalna i potporna organizacija radnika, koja se u doba osnivanja 1921. politički oslanja na pravaše, a od proljeća 1922. na HRSS. U drugoj podfazi od 1925—1929. u HRS-u je pojačan utjecaj HSS-e tako da se od radnika učlanjenih u HRS kao »strukovnu organizaciju« traži da budu učlanjeni u HSS kao političku organizaciju. U drugoj fazi od 1929, odn. 1935. HRS se, prema pisanju B. Janjatić, u potpunosti vezuje za HSS, postaje jedna od organizacija HSS, i ta stranka u potpunosti utječe na njegov program, djelovanje i izbor rukovodstva, iako ima pokušaja da na HRS djeluju i druge snage, kao desničari koji su 1938. utjecali na rukovodstvo, ili komunisti, koji su u godinama pred II svj. rat sve više utjecali na članove HRS-a, posebno u Dalmaciji.

U doba utjecaja pravaša na HRS osnovna programska orijentacija, izražena u člancima objavljenim u »Hrvatskom radniku«, bila je rješavanje nacionalnog pitanja. Kad HRSS povećava svoj utjecaj u HRS-u u »Hrvatskom radniku« piše se da je »Hrvatstvo samo okvir, a slika u okviru da je čovječanjska pravica i republikanska sloboda« (str. 76) i da je, kako piše sam S. Radić, »seljaštvo i po svom broju i svojoj važnosti prvo, a radništvo odmah drugi faktor«. No i nakon 1922. u HRS-u su se izgleda, povremeno, pojavljivali pravaški utjecaji (str. 78). U drugoj podfazi i dalje se tvrdi da se radnici moraju samostalno strukovno organizirati i boriti za svoja prava, ali se naglašava da su oni malen dio hrvatskog naroda i da se moraju u svojoj borbi oslanjati na seljaštvo, jer će jedino oslanjajući se na njega, kao većinu, ostvariti svoje interese. B. Janjatić, međutim, nije zapazila jednu fazu kolebanja 1925. godine, kada su u mnogim brojevima »Hrvatskog radnika« (br. 4, 6, 8, 12, 13, 14 od ukupno devetnaest izašlih brojeva u toj godini) autori člana bili u nedoumici zbog politike HSS, pa čak i nezadovoljni tom politikom. Uočljivi su lijevi utjecaji na autore članaka. Tek početkom 1926. te je sumnje prekinuo B. Kurelac člankom »Razočarani i uzroci razočaranja« (br. 23, 6. III 1926.) nakon kojeg se pisanje lista jasno vraća na pozicije suradnje s HSS-om.

1935. godine obnovljen je rad HRS-a na inicijativu HSS, te tako HRS odmah postaje ovisan o seljačkoj stranci. U ovoj se fazi periodizacija HRS-a može vršiti ozirom na dva kriterija: vrijeme dok je HSS u opoziciji i vrijeme kad je HSS na vlasti, od jeseni 1939. do 1941. godine, ili po kriteriju vezanosti za HSS; vrijeme do smrti Ivana Peštaja, od 1935—1937, tj. vrijeme relativne homogenosti HRS-a i vrijeme od travnja 1937. do 1941, kada više nema takve jedinstvenosti u HRS-u kao prije i kada su prisutni razni utjecaji. U cijelom ovom periodu karakteristično je, piše autorica, da je HRS idejno i politički usko vezan za HSS. Svaka odluka Saveza, od biranja rukovodstva do vođenja akcija, donosi se »uz izričito odobrenje HSS-a ili uz prešutni dugo-

vor, ali uvijek u skladu s politikom HSS-e« (85) Tada se pisalo da je HRS takva organizacija hrvatskih radnika »koja neće od njega tražiti, da se radi zaštite svojih socijalnih interesa i radi svoje strukovne borbe odriče svojih narodnih osjećaja, svoga političkog, kulturnog i vjerskog naziranja itd.«, i da je potrebno da se radnici u svojoj borbi oslone na seljake, jer su radnici mali dio hrvatskog naroda i jer »i radnička, i socijalna, i ekonomska politika samo je grana političke vlasti« (87—88). Tokom vremena, međutim, tražile su se u borbi za radnička prava i mogućnosti kompromisa s vlasnicima tvornica. Pisalo se da su i oni dio hrvatskog naroda, isticana je parola jedinstva nacionalnih, a onda i privrednih interesa radnika i poslodavaca.

U daljnjem tekstu autorica piše o organizacionoj strukturi HRS-a i zaključuje da se radilo o strogo centraliziranoj organizaciji u kojoj najveći utjecaj ima predsjednik upravnog odbora, zatim upravni odbor središnjice u Zagrebu, a u svakoj podružnici njeni upravni odbori i predsjednici, iako je po statutu najviši organ HRS-a glavna skupština. Ona prikazuje i organizacijski razvoj HRS-a od 1921—1941. godine i, koliko je to moguće socijalnu strukturu članova, odn. koje je kategorije radnika HRS okupljao. 1921. počelo se s okupljanjem radnika zagrebačkih komunalnih poduzeća, zatim građevinskih radnika i radnika zagrebačkih tvornica, te rudara iz Zagorja. Tokom 1922. piše se o 8.000 pa čak i 12.000 članova, no to su, piše autorica, cifre iznesene očito iz propagandnih razloga. 1924. izgleda da HRS okuplja 4.000 radnika, a 1926. ima 25 podružnica širom Hrvatske i jednu u Sarajevu. 1928—9. god. HRS je imao 26 podružnica s 3.447 članova. Od 1929. do 1935. HRS ne djeluje. O snazi i utjecaju Saveza u tom periodu, odn. krizi u njemu (brojčanoj, financijskoj ili idejnoj) govori i podatak o učestalosti izlaženja »Hrvatskog radnika« u toku pojedinih godina, što autorica također ne spominje. 1922. izašlo je 48 brojeva, 1923. godine 22 broja, 1924. godine 20 brojeva, 1925. godine 19 brojeva, 1926. godine 20 brojeva, 1927. samo 13 brojeva, a 1928. samo 8 brojeva. Nakon obnove rada 1935. godine razvila se značajna akcija na osnivanju novih podružnica i širenju utjecaja među radnicima, koja se nastavila i tokom 1936. i 1937. godine. Najviše su okupljeni tekstilni, građevinski i šumarski radnici, rudari i radnici seljaci (poljoprivredne radnike organizirala je »Gospodarska sloga«, jedna od organizacija HSS). Osnivane su sekcije i u BiH, a poneke izgleda i u Sloveniji. Do 1941. godine HRS je prodro u sva područja Hrvatske (nema podataka o broju podružnica, nego samo o broju novoosnovanih u toku pojedine godine). HRS se širio do 1938, kada je došlo do zastoja zbog desničarskih utjecaja u rukovodstvu, a širenje nakon 1939. je bilo rezultat privilegiranog položaja u Hrvatskoj i suzbijanja djelatnosti sindikata pod utjecajem komunista. Podružnice nisu, izgleda, bile stabilne, jer su se na istim mjestima morale po nekoliko puta nanovo osnivati. Autorica smatra da to pokazuje kako je utjecaj HRS-a među radnicima bio više ekstenzivan nego intenzivan.

Izvori se ne slažu o broju članova HRS-a, pa B. Janjatović iznosi komparativno broj članova prema izvještajima na godišnjim skupštinama HRS-a (u kojima je on iz propagandnih razloga vjerojatno uvećan), broj članova koje su na tim skupštinama zastupali delegati i proračun broja članova koji plaćaju članarinu (na osnovu prihoda HRS). Prema izvještajima, broj članova se kretao od 46.422 (1936) do 180.000 (1941), po delegatima na skupštini 1936. god. zastupljeno je 30.825 članova, a 1941. 90.091 član. Članarinu je plaćao, međutim, znatno manji broj članova: 1936. godine oko 5.489, a 1941. god. oko

29.729 članova. »Hrvatski radnik« je pisao da je takav proračun nerealan jer članovi HRS-a zbog niske kvalifikacije i malih plaća plaćaju najnižu, a ne prosječnu, članarinu, a Savez okuplja i mnogo sezonskih i nezaposlenih radnika, koji dok ne rade ne plaćaju članarinu. B. Janjatović konstatira da su ti navodi »HR« točni.

U trećem dijelu knjige »Programske koncepcije politike HSS-e prema radništvu« B. Janjatović piše o formuliranju i razradi programa HRS-a. Kako je HRS osnovan pod utjecajem pravaša, i njegov je program, objavljen u prvom broju »Hrvatskog radnika«, bio pod njihovim utjecajem. Nakon prevladavanja utjecaja HRSS-a program nije zvanično mijenjan, promijenili su se samo naglasci u pisanju »HR«. U periodu do 1929. god. u člancima »HR« bio je izražen antikapitalistički stav, ali se u periodu do 1924, 1925. jače naglašavalo da je hrvatsko podloga za rješavanje socijalnog programa, dok je u drugom periodu od 1925—1929. godine više isticano nacionalno i strukovno obilježje Saveza. Do 1924. pisalo se o stvaranju republike i promjeni društvenog sustava, o klasnoj borbi, iako se isticalo da ona u Hrvatskoj ne mora biti tako oštra jer su tu uz radnika organizirani i seljaci. Zato radnici i seljaci mogu ostvariti svoja prava i bez revolucije i diktature. Kapitalizam treba promijeniti reformama za koje se treba boriti strukovnom organizacijom i na taj način ostvariti ekonomske i socijalne interese radnika. U drugoj fazi od 1925—1929. ostao je prisutan antikapitalistički stav, ali uz manje izraženo isticanje potrebe klasne borbe, a veće naglašavanje potrebe povezivanja radnika i seljaka. Republikanstvo je zamijenjeno zahtjevom za demokratizacijom ne samo političkog života. Novi sistem, pisalo se tada, treba ostvariti borbom za »čovječansku pravicu« koja prije svega traži da se i na gospodarskom području provede pravi demokratizam, tako da i ovdje kao i u politici prestane vlast pojedinaca, tj. da vlast preuzme cijelo organizirano društvo. U cijelom tom periodu socijalisti su osuđivani jer su suradnjom s beogradskom vladom »izdali interese i radnika i hrvatskog naroda«. Za komuniste se do 1924. pisalo da su »fantastično umovali o raju na zemlji putem bomba, pušaka i vješala« (str. 145). Nakon 1925. odbijana je svaka suradnja s komunistima za razliku od perioda prije 1925. kada je bilo zajedničkih akcija.

U glavi pod naslovom »Etapu razrade programa« B. Janjatović iznosi programske stavove HRS-a od 1935—1941. godine, grupirajući ih u politički, privredni, socijalni i kulturni program. U politički program ubraja odnos HRS-a prema nacionalnom pitanju, prema položaju radničke klase u društvu i klasnim interesima radnika, te orijentaciju HRS-a prema okupljanju radnika-seljaka i antimarksistički stav. U ovom razdoblju »Hrvatski radnik« piše da radnici i seljaci imaju isto porijeklo i iste interese u odnosu na nacionalno pitanje i u odnosu na kapital i da će ti interesi biti zajednički i u budućnosti. Radnici su u stvari seljaci u novom ekonomskom položaju i ne smiju izgubiti osjećaj pripadnosti hrvatskom seljačkom narodu. Seljački i radnički interesi će se ostvariti direktnom (neposrednom) seljačkom i radničkom demokracijom tako da sam narod ima u svojim rukama zakonodavstvo i upravu. Program HSS-e predviđa referendum za sva važnija pitanja i općinsku samoupravu (str. 164). Radnicima će u »seljačkoj državi« biti osiguran egzistencijalni minimum (zdravi stanovi, zadovoljenje svih fizioloških i kulturnih potreba). Kapitalistima u »seljačkoj državi« treba osigurati samo pravednu naknadu za njihov rad i kamate na uložena sredstva. Radnici i seljaci trebaju biti složni i zato jer njihovo jedinstvo i nacionalna svijest više škode internacio-

nalnom kapitalu (koji prema pisanju »HR« jače eksploatira radnike od domaćeg kapitala) nego čista klasna borba. Nakon 1939. naglašavalo se da radnici moraju naći mogućnost sporazuma s domaćim kapitalom i u sporazumu s njime ostvarivati svoje interese, jer bi borba među njima mogla ugroziti nacionalne interese i domaćih radnika i domaćih kapitalista. To je, dakako značilo odbacivanje klasne borbe koja je do tada spominjana, ali kao oblik borbe miroljubivim sredstvima. HRS je kao i HSS zastupao načelo da treba očuvati privatno vlasništvo. Tražio je samo njegovo reformiranje. Bio je i protiv oružane klasne borbe i diktature proletarijata. Sve to dovodilo ga je u sukob s revolucionarnim radničkim pokretom. »HR« je trajno optuživao komuniste i zbog nerazumijevanja nacionalnog pitanja i onda kad je osnovana KP Hrvatske. B. Janjatović piše da je nacionalni program HSS i HRS-a bio daleko od nacionalne isključivosti i šovinizma i da su članovi Saveza bili radnici svih nacionalnosti bez diskriminacije.

Socijalni program je, kako piše B. Janjatović, izražavan parolom »nacionalna sloboda i socijalna pravda«, a u praksi je sveden na zahtjeve za poboljšanje socijalnog zakonodavstva, te da predstavnici radnika u radničkim komorama i drugim sličnim organizacijama budu članovi HRS-a. Nakon osnivanja Banovine Hrvatske javljaju se koncepcije o osnivanju radničkih zadruga, gospodarskih vijeća i organiziranju planske privrede.

Ekonomski program je već spomenut: poboljšanje radnih i životnih uvjeta borbom protiv nezaposlenosti, za određivanje minimalnih nadnica i kolektivnih ugovora, za mirovinsko osiguranje i osiguranje u slučaju bolesti i smrti. Nakon 1939. tj. nakon sklapanja Sporazuma Cvetković-Maček, kada je HSS došla na vlast, ekonomski program se, ističe B. Janjatović, nastojao ostvariti u dogovoru s domaćim poslodavcima.

U četvrtom dijelu knjige pod naslovom »HRS kao glavna ispostava HSS-e u radničkoj klasi« B. Janjatović piše o sudjelovanju HRS-a na izborima za gradska zastupstva, na parlamentarnim izborima, o organiziranju javnih skupština i proslava i izleta za 1. maj, te o štrajkovima i tarifnim pokretima koje je vodio HRS. Broj tarifnih pokreta i štrajkova varirao je iz godine u godinu, otprilike u istom ritmu kao i u ostalim sindikatima, ovisno o društveno-ekonomskim i političkim prilikama. U periodu do 1929. HRS je vodio mali broj štrajkova i pokreta, a nakon 1935. taj broj se značajno povećao, tako da je u pojedinim godinama bio veći od broja pokreta i štrajkova koje su vodili URSS i ORS zajedno, iako se, kako ističe autorica, HRS često miješao u akcije koje su započinjali drugi sindikati, ili su radnici učlanjeni u HRS organizirali akcije bez dozvole rukovodstva (često pod utjecajem komunista, posebno u Dalmaciji). Ipak, upravo zbog broja tih akcija, nejasno je zašto autorica inzistira na zaključku da je djelovanje HRS-a ostalo samo na pokušajima da stekne utjecaj među radnicima (str. 138—9, 248), iako je to možda točno ako se uzme u obzir činjenica da je općenito malen broj radnika bio učlanjen u sindikate.

Najveći broj štrajkova i tarifnih pokreta bio je motiviran ekonomskim razlozima. Mali broj akcija bio je protestnog karaktera, a političkih štrajkova nije bilo. HRS je rijetko surađivao s drugim sindikatima u organiziranju akcija, a i to je najčešće bilo na inicijativu samih radnika.

U zadnje dvije glave B. Janjatović piše o odnosu HRS-a prema drugim sindikalnim organizacijama. Prema komunistima je HRS bio rezerviran, pa i neprijateljski raspoložen. Svoj odnos prema komunistima pravdao je, kao i

H(R)SS, shvaćanjima komunista o privatnom vlasništvu i revoluciji, kao i nerazumijevanju nacionalnog pitanja. Socijalistima se HRS nije mnogo bavio, jer je njihov utjecaj među radnicima u Hrvatskoj bio malen, ali ih je oštro osuđivao jer su bili »u službi režima« zbog čega su uspijevali zauzeti položaje u radničkim komorama i drugim organizacijama za radnike koje su bile pod kontrolom države.

Na kraju knjige B. Janjatović zaključuje da povijest razvoja HRS-a, njegova usmjerenost, način organiziranja, kao i veći dio njegovih akcija pokazuju suštinu politike H(R)SS prema radništvu. To se može prihvatiti samo uz rezerve, koje sam naprijed iznijela, prema naslovu knjige.

U cjelini, zaključci autorice su uopćeni i nedovoljno diferencirani, a prema onome što je sama napisala u pojedinim dijelovima knjige o karakteristikama programa i djelovanja HRS-a u pojedinim periodima, oni se više odnose na drugi period od 1935—1941. godine. Ona npr. piše da su organizacije HRS-a uživale toleranciju i podršku režima općenito, iako se to ne može tvrditi za cijeli period od 1921—1941.

U zaključku autorica ponavlja već ranije spomenute tvrdnje da HRS nije imao stabilan utjecaj među radnicima, kao i da je njegova centralistička organizacija omogućavala lakšu kontrolu rukovodstva (H(R)SS-a nad njegovim djelovanjem, a da ovdje ne spominje da utjecaj H(R)SS nije bio u svim periodima jednako snažan.

U cjelini ova knjiga je prvi cjelovit pokušaj da se osvijetli osnivanje i djelovanje jednog radničkog sindikata pod utjecajem građanskih političkih partija, ovdje Hrvatske seljačke stranke, i njezina mjesta i uloge unutar sindikalnog pokreta u Hrvatskoj. Autorica je prikupila značajnu građu o djelovanju HRS-a i analizirala njegovo djelovanje i programske dokumente, te pokazala složenost odnosa u radničkom pokretu u Hrvatskoj. Zadatak daljnjih istraživanja bit će valoriziranje zaključaka do kojih je došla B. Janjatović, a trebalo bi početi i sa istraživanjem odnosa drugih građanskih stranaka prema socijalnim problemima općenito, radničkim problemima napose, što bi omogućilo da se vidi u kakvim je idejnim, političkim i organizacijskim okvirima revolucionarni pokret kod nas izgrađivao svoje idejne postavke.

Mr Branka Boban

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU — INSTITUT ZA HRVATSKU POVIJEST

INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
ИНСТИТУТ ХОРВАТСКОЙ ИСТОРИИ

RADOVI

VOL. 17

Z A G R E B

1984.

Izdavač: Sveučilište u Zagrebu — Centar za povijesne znanosti
Odjel za hrvatsku povijest

UREDNIČKI ODBOR

Branka BOBAN, Zagreb, Mirjana GROSS, Zagreb, Josip LUČIĆ, Zagreb, Marijan MATICKA, Zagreb, Ivan OČAK, Zagreb, Tomislav RAUKAR, Zagreb, Petar STRČIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Josip LUČIĆ, Zagreb

Adresa uredništva: Centar za povijesne znanosti — Odjel za hrvatsku povijest,
Zagreb, Krčka 1

Časopis izlazi jednom godišnje

Cijena ovog broja iznosi 600 din.

Izdavanje časopisa sufinancira Samoupravna interesna zajednica za znanstveni rad SRH-VII.

Rješenjem Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu, fizičku i tehničku kulturu SR Hrvatske br. 6859,1 od 5. X. 1982. časopis »Radovi« oslobođeni su plaćanja poreza na promet proizvoda.

Časopis je registriran u Republičkom komitetu za informiranje SRH pod br. UP-547,2 — 84 — 1984

RADOVI 17

Za izdavača
Prof. dr *Josip Adamček*

Lektor
Ivan Tolj

Korektor
Ivan Tolj

Tehnički urednik
Franjo Čuješ

SURADNICI U OVOM BROJU

ANDRIĆ mr Jasna, Filozofski fakultet, Zagreb
ANTIĆ dr Ljubomir, Centar za istraživanje migracija Krčka 1, Zagreb
ANTOLJAK dr Stjepan, Zajčeva 31, Zagreb
BERTOSA dr Miroslav, Karličeva 12, Pula
BOBAN mr Branka, Centar za povijesne znanosti, Zagreb
BUDAK mr Neven, Filozofski fakultet, Zagreb
GOLDSTEIN Ivo, Filozofski fakultet, Zagreb
JURIĆ Radomir, Arheološki muzej, Zadar
JURIŠIĆ Ivan, Rakusina 12, Zagreb
LUCIĆ dr Josip, Centar za povijesne znanosti, Zagreb
MIJATOVIĆ Anđelko, Palmira Togliatija 12, Susedgrad, Zagreb
MIROŠEVIĆ mr Franko, Zavod za prosvjetno-pedagošku službu SHH, Zagreb
OČAK dr Ivan, Centar za povijesne znanosti, Zagreb
PAVLIČEVIĆ dr Dragutin, Centar za povijesne znanosti, Zagreb
POPOVIĆ mr Štefanija, Centar za povijesne znanosti, Zagreb
RAUKAR dr Tomislav, Filozofski fakultet, Zagreb
STANČIĆ dr Nikša, Filozofski fakultet, Zagreb
STRČIĆ dr Mirjana, Kumičićeva 42, Rijeka
SZABO dr Agneza, Muzej grada Zagreba
VRANJEŠ-SOLJAN mr Božena, Centar za povijesne znanosti, Zagreb
ZORIĆ Damir, Salopekova 18, Zagreb